

UDK 2-584.5-423.7-005.13:321.7
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 28. 2. 2010.
Prihvaćeno: 24. 4. 2010.

SMJERNICE ZA DUHOVNOST U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU

Franjo PODGORELEC

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
franjo.podgorelec@gmail.com

Sažetak

Autor u članku polazi od povijesne činjenice da se u hrvatskom društvu dogodio prijelaz iz diktatorskog režima u demokratsko političko uređenje. Stoga propituje treba li ta promjena imati aplikacije i na kršćansku duhovnost. Nakon pojašnjenja dvaju ključnih pojmova, iznose se teološko-duhovne sastavnice koje najprikladnije odgovaraju bitnim obilježjima demokratskog društva.

Demokracija pretpostavlja mogućnost uključivanja građana (posredno ili neposredno) u politički život, stoga ona zahtijeva duhovnost prisutnosti i založenosti u svijetu te nadilaženje modela *fuga mundi*. Takav model duhovnosti traži zrelu vjeru koja neće biti uvjetovana okolinom, nego će polaziti od osobnog uvjerenja; izgradnju stava solidarnosti koji polazi od činjenice da su svi ljudi međusobno povezani a probleme drugoga – iznad svih povlastica i pripadnosti – doživljavaju svojim. Nadalje, potrebno je, razvijati i političku dimenziju ljubavi (u užem i širem smislu), gdje se bližnjemu dolazi i pomaže preko institucija koje umrežuju njegov život; učinkovitost pak ljubavi potiče da se uz neophodan individualni apostolat favorizira udruženi; metoda kršćanske prisutnosti u demokratskom društvu treba biti dijalog ili sučeljavanje. Na koncu je vjernost kontemplativnoj dimenziji života, koja je sposobna sačuvati kršćanina da se njegov angažman ne pretvori u još jedan oblik borbe za političku moć, nego ostane iskreno služenje Bogu u bratu čovjeku.

Ključne riječi: duhovnost, duhovni život, demokracija (izravna, posrednička), duhovnost laika, duhovnost angažmana, politika, političko razlučivanje, solidarnost, apostolat (individualni i udruženi), kontemplativna dimenzija života.

Uvod

Cilj članka je istražiti koliko i u čemu društveno-politički model može i treba modificirati kršćaninovu asimilaciju evanđeoskih vrijednota, da bi on ostao vjerran Bogu i čovjeku u konkretnoj povijesnoj zbilji. Tema nam se čini aktualnom, budući da je prijelaz iz totalitarnog režima u demokratski najveća promjena na društvenoj razini koja je obilježila naše društvo posljednjih desetljeća te zahtijeva u izvjesnom smislu preispitivanje našega uvriježenog mentalnog sklopa.

Zadana tema ograničava promatranje kršćaninova života pod vidom društveno-političke sastavnice, što je njezin specifikum ali i rizik jednostranosti, na što smo u članku i upozorili, napose u zadnjoj točki.

Tematika društvenog života, kao naš formalni objekt, spada na područje koje u teološko-duhovnom govoru nazivamo »svijet«. Budući pak da je laici- ma svojstveno posvetiti se kroz svjetovne zadaće, razumljivo je što smo se, uz socijalni nauk Crkve, najčešće referirali na laičku duhovnost, kako onu iskustveno življenu, tako i na teoretsko promišljanje nad njome.

Analizirajući i uočivši glavna obilježja demokratskoga društvenog modela, nastojali smo predočiti na koje to sastavnice kršćanskoga duhovnog života one daju naglasak o kojima današnji vjernik treba povesti računa da mu vjera ne postane izvjesno otuđenje.

Članak se bavi poglavito načelnom razinom odnosa duhovnosti i demokratskog društva, dok problematiku konkretizacije tih načela ostavlja uglavnom po strani (ta je tematika tek dodirnutu u poglavlju »Političko razlučivanje«) jer to zahtijeva jedan novi rad i drukčiju koncepciju.

1. Pojašnjenje središnjih pojmova

1.1. *Duhovnost*

Duhovnost u svojoj teološkoj uporabi ima tri međusobno povezana značenja: sam kršćanki duhovni život koji je ujedno i njezin materijalni objekt, potom znanost koja proučava taj život (duhovna teologija) i na koncu, jedna uvriježena životna sinteza kršćanskog života (posebne duhovnosti).¹ U našem članku bit će dodirnutu sva tri značenja, no, kod definiranja polazimo od prvog značenja.

¹ Usp. Walter PRINCIPE, *Christian Spirituality*, u: Michael DOWNWEY (ur.), *The New Dictionary of Catholic Spirituality*, Minnesota, 1993., 932-934.

Duhovni život je temeljno opredjeljenje u kojemu se za referentnu točku svoga života, mišljenja i djelovanja, preuzima Isusa Krista te sukladno njegovu Duhu i vrjednotama, izgrađuje sebe, crkvenu zajednicu i društvo.

Ova definicija ističe da je duhovni život opredjeljenje i to temeljno. Hoće reći, duboko osobni (svjesni i slobodni) stav permanentne naravi, da će se, naime, ono što shvaćamo kao istinsko dobro, kao Božji plan i želju, ispunjavati uvijek i svugdje. Nadalje ova definicija u prvi plan stavlja sliku vjernika koji nije tek pasivni potrošač religioznih usluga, nego angažiran oko vlastite izgradnje ali – sukladno pozivu i daru – i svoje okoline, tamo gdje živi i djeluje. Navode se tri područja njegova angažmana: vlastita osoba, crkvena zajednica i društvo.

Premda je kršćanski život, po svojem izvoru i temeljnim sadržajima, jedan te isti za sve – sam Božji život koji nam je priopćen u Isusu Kristu i u daru Duha Svetoga² – različit je subjekt koji asimilira taj božanski život (dob, spol, temperament, nadarenost, zdravstveno stanje itd.), različite su i društvene i povijesne okolnosti u kojima živi, različite službe koje obavlja, životni stalež, društveni položaj i sl. Ove razlike na izvjestan način modificiraju naše »biti u Kristu«, tako da se danas u duhovnoj teologiji govori o postojanju posebnih duhovnosti unutar jedne te iste kršćanske.³

1.2. Demokratsko društvo

Valja nam sada pojasniti što je to demokracija i demokratsko društvo, koja su njegova obilježja, da bismo onda mogli uočiti u čemu je ono izazov za kršćansku duhovnost i na koje njezine sastavnice stavlja naglasak.

U definiranju demokracije najbolji je etimološko-povijesni pristup. Sukladno izvornom značenju riječi, demokracija znači vladavina naroda: δῆμος

² Usp. Jesus CASTELLANO, Život, duhovni, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 1330.

³ Tom se problematikom podosta bavio naš pokojni profesor duhovne teologije Atanazije Matanić, stoga navodimo njegove članke: Atanazije MATANIĆ: *Uvod u duhovnost*, Zagreb, 1994., 50-52; Atanazije MATANIĆ, *Spiritualità (scuole di)*, u: *Dizionario enciclopedico di Spiritualità*, III, Roma, 1995., 2385-2387; Atanazije MATANIĆ, *Il problema delle Spiritualità specifiche*, u: Benedetto CALATI – Bruno SECONDIN – Tito Paolo ZECCA, *Spiritualità, fisionomia e compiti*, Roma, 1981., 149-155. Koncil umjesto izraza duhovnost češće rabi izraz svetost, pa, naprimjer, govori o: kleričkoj svetosti, koju potom dijeli na biskupsku, svećeničku i đakonsku, potom o redovničkoj, laičkoj, unutar koje govori o bračnoj i roditeljskoj te radničkoj. Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 41 (dalje: LG) i DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika* (18. XI. 1965.), br. 4 (dalje: AA), u: *Dokumenti*, 2008., Zagreb.

(narod) i κρατειν (vladati). Drugim riječima, radi se o političkom uređenju u kojemu »demos', bilo posredno, bilo neposredno, govori sam u svoje ime, bilo neposrednim izjašnjavanjem, bilo pak preko onih kojima je za to povjerio mandat«⁴. Poslije Francuske revolucije demokracija postaje »tendencijskim pojmom«⁵, unutar kojeg se razvijaju dvije težnje: težnja za društvenom jednakošću svih (protiv aristokracije i monarhije) te težnja za učešćem ili sudjelovanjem u političkoj vlasti.⁶ U novije vrijeme pak je prisutna i zloraba pojma, kada se u njezino ime upliće u stvari druge države.

Demokratski društveni model ima tri poglavita obilježja: slobodni izbori, učešće u odlučivanju i pluralizam.

Nakon dramatičnog iskustva s totalitarnim režimima u 20. st., nastalo je opće uvjerenje da je demokracija, uz sve svoje slabosti, najprikladniji sustav koja omogućuje »raspodjelu i kontrolu moći i tako pruža najveće moguće jamstvo protiv samovolje i tlačenja«⁷. Na slobodnim izborima, građani mogu zamijeniti ili potvrditi dotadašnju vlast te je na taj način sankcionirati ili nagraditi.

Demokracija omogućuje sudjelovanje i suodlučivanje građana u stvarima od javnog interesa (usp. CA 46). Istina, izravna demokracija, gdje bi postojalo stalno sudjelovanje svih građana u svim procesima odlučivanja, ustavno je možda moguća u nekom gradu državi, ali u državi u užem smislu riječi, to se još nije obistinilo niti je ona, gledajući objektivno, moguća.⁸ Uglavnom, kada govorimo o demokraciji mislimo na posrednički koncept demokracije, gdje je izravna vlast u rukama predstavnika koje narod izabire na slobodnim izborima. No to ne znači da je u tom konceptu mogućnost sudjelovanja građana reducirana samo na izborno pravo. Građani se mogu udruživati i povezivati s onima koji dijele njihovo uvjerenje te konkretnim akcijama (skupovi, prosvjedi, priredbe radi informiranja građana, akcije prikupljanja potpisa, plaka-

⁴ Špiro MARASOVIĆ, *Demos ante portas. Crkva u Hrvatskoj pred demokratskim izazovima*, Split, 2002., 173. Dobro je navesti ovdje poznatu Lincolnovu sintagmu: »vladavina proizlazi iz naroda, a provodi je narod u interesu naroda«, Bernd GUGGENBERGER, *Demokracija/Teorija demokracije*, u: Dieter NOHLEN (ur.), *Politološki rječnik. Država i politika*, Osijek – Zagreb – Split, 2001., 15.

⁵ *Isto*.

⁶ Usp. PAVAO VI., *Octogesima adveniens – Osamdeseta obljetnica. Apostolsko pismo prigodom 80. obljetnice enciklike »Rerum novarum«* (14. VI. 1971.), u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, Zagreb, 1991., br. 24 (dalje: OA).

⁷ Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Split, 2009., 21. Usp. također: IVAN PAVAO II., *Centesimus annus – Stota godina. Enciklika prigodom stote godišnjice »Rerum novarum«* (1. V. 1991.), Zagreb, 1991., br. 46 (dalje: CA).

⁸ Usp. Peter LÖSCHE, *Izravna demokracija*, u: Dieter NOHLEN (ur.), *Politološki rječnik. Država i politika*, 131.

tiranje i kampanje pismima čitatelja, rjeđe tužbama i molbama) mobilizirati javnost kako bi nositelje političkog odlučivanja stavile pod legitiman pritisak, da bi se njihovo mišljenje ozbiljno uzelo u obzir. Takve »građanske inicijative« mogu biti viševerzne: one koje su reakcije na neku nepravdu ili kršenje temeljnih prava, ili pak više idu aktivno promovirati vlastiti projekt; mogu biti mjesne ili pak regionalne; one koje idu za promjenama u društvu ili pak žele očuvati dotadašnje stanje; mogu biti trenutne, prigodne, dugoročne itd.⁹ Socijalni nauk Crkve, osim što podržava ideju uključivanja i suodlučivanja građana u stvarima od javnog značaja¹⁰, također naglašava da javno zauzimanje ne smije ići za razaranjem društvenih tijela pretpostavljajući općem interesu pojedinačne i partikularne (usp. OA 46).

Da bi se poštivalo pravo na slobodu savjesti, nužan je *pluralizam*. Stoga je demokracija pluralistička s obzirom na svjetonazor, religiju i dakako politički nazor. Pluralizam znači »uvažavanje mnogostrukosti mišljenja, interesa i organizacija«¹¹. Time se isključuje svaka državna religija te se svakom omogućuje sloboda vjeroispovijesti. Pluralistički koncept demokracije ne polazi od nekih *a priori* načela, svjetonazorske ili socijalne homogenosti, nego od »vlastite koristi«¹², vlastitog pogleda, gdje se iznose postojeći stavovi te se kroz proces suradnje i sučeljavanja može doći do neke vrste zajedničkog dobra *a posteriori*, prihvaćanjem većinskog mišljenja. Pod tim vidom ovaj se koncept slaže s argumentima zastupnika relativističkoga i skepticističkoga shvaćanja demokracije »koji demokraciju i pravilo većine izvode upravo iz neodlučnosti istine i načela ravnopravnosti svih mišljenja i interesa«¹³.

Katolička crkva drži da valja »cijeniti sustav demokracije«¹⁴, usprkos svim njegovim slabostima. No, protivi se poistovjećivanju pluralističkog koncepta

⁹ Usp. Elmar WIESENDAHL, Građanske inicijative, u: Dieter NOHLEN (ur.), *Politološki rječnik. Država i politika*, 91-94.

¹⁰ Politička vlast, naime, u demokratskom društvu »ne dokida mogućnost akcije i odgovornosti pojedinaca i posredničkih tijela, akcije kojom ovi pridonose ostvarivanju općeg dobra« (OA 46).

¹¹ Rainer EISFELD, Pluralizam/Teorija pluralizma, u: Elmar WIESENDAHL, Građanske inicijative, u: Dieter NOHLEN (ur.), *Politološki rječnik. Država i politika*, 279. O odnosu demokracije i pluralizma, vidi: Anton STRES, *Sloboda i pravедnost. Nacrt političke filozofije*, Zagreb, 2001.

¹² Bernd GUGGENBERGER, Demokracija/Teorija demokracije, 16.

¹³ *Isto*.

¹⁴ PAPINSKO VIJEĆE 'IUSTITIA ET PAX', *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005. br. 567, 399. »Demokracija, doduše, ne ostvaruje idealno društvo, ali je praktički jedini prikladan sustav vladanja«, Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, 21. O recepciji demokracije u Crkvi vidi u: Marijan VALKOVIĆ, Demokracija u kršćanskom socijalno-etičkom kontekstu, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj*, Stjepan Baloban (ur.), Zagreb, 1995., 76-98.

demokracije s radikalnim relativizmom koji isključuje mogućnost postojanja opće prihvaćenih vrijednota koje bi trebali svi poštivati i podlagati im se, koje su iznad same države, politike i pravnog sustava. Socijalni nauk Crkve smatra da bi temeljna ljudska prava mogla biti takve opće prihvaćene vrijednote, koje bi država trebala ne samo deklarativno nego »izričito« priznavati, jer se u nekim oblicima demokratske vladavine »ne poštuju uvijek potpuno ta prava« (CA 47).

2. Osnovne smjernice za duhovnost u demokratskom društvu

2.1. Angažmanska duhovnost

Budući da »demokracija pretpostavlja angažiranje svakoga za javno dobro, sudjelovanje, participiranje u odlučivanju«¹⁵, slijedi da ona zahtijeva model duhovnosti koji će tražiti posvećenje osoba kroz založenost u vremenitim stvarima. To pak uključuje nadilaženje modela duhovnosti koji svjetovni i društveni život promatra u svijetlu »profanoga« čime ga implicitno i vrijednosno označava kao nešto što je udaljeno od svetoga pa time i od samoga spasenja.¹⁶ U kontekstu takvog modela duhovnosti kršćanin je doživljavao svjetovne (profane) zadaće (profesija, posao, društveni angažman, tehnički i znanstveni razvoj) u najboljem smislu kao nešto manje važno, sporedno, ako ne i s izvjesnim prezirom.

Uz povratak na izvore, suvremena duhovnost obilježena je otvaranjem svijetu¹⁷, razvojem modela duhovnosti koji će znati integrirati u vlastiti duhovni život svjetovne zadaće. Budući pak da je laicima »svjetovni značaj (*indoles saecularis*) svojstven« (LG 31), radi se ovdje primarno o razvoju prikladne *duhovnosti vjernika laika*. U tom smislu počelo se govoriti o duhovnosti utjelovljenja i duhovnosti angažmana.

Govoreći o važnosti edukacije za socijalni politički život, talijanska Biskupska komisija za društvene i radne probleme, ističe kako laici »ponajprije imaju pravo na čvrstu laičku duhovnost, koja će biti podrška naporu koji iziskuje angažman. Same kršćanske zajednice ne smiju tu zadaću zaobići, nego, zajedno s laicima, istaći smjernice za duhovnost koja će biti prikladna toj zadaći.«¹⁸

¹⁵ Anton STRES, Crkva postaje 'zadnji branitelj demokracije' (intervju), u: *Glas Koncila*, 16. IX. 2001., 8.

¹⁶ Usp. Đuro HRANIĆ, Duh služenja, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 129 (2001.) 12, 817.

¹⁷ Usp. Jesús CASTELLANO CERVERA, Teologia spirituale, u: Giacomo CANOBBIO – Piero CODA (ur.), *La Teologia del XX secolo. Un bilancio*, Roma, 2003., 211, 224-225.

¹⁸ COMMISSIONE EPISCOPALE PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO – CEI, *Le comunità cristiane educano al sociale e al politico* (16. III. 1998.), Bologna, 1998., br. 7. Potom

Usporedo sa širenjem demokratskog društvenog uređenja, javljala su se i promišljanja o potrebi da se kršćanska duhovnost prilagodi novim povijesnim okolnostima. U najkraćim crtama iznijet ćemo nekoliko nezaobilaznih duhovnih pravaca koji su promovirali posvećenje kroz založenost u svijetu.

Početak jednog novog smjera u duhovnosti, koji je uz Božju prisutnost u duši i izričito u religioznom ambijentu, istakao i onu u povijesti, bio je tzv. *amerikanizam*, čiji je glavni promotor bio Isaac Hecker (1819. – 1888.). Ostao je »pobožan katolik, ali je odbacio pobožnjaštvo koje negira svijet i ne želi naći Boga u svakodnevi«¹⁹. Ovaj je pokret smatrao da u demokratskom društvu treba dati drukčije naglaske. Budući da se u razdoblju demokratske slobode, traže snažne, zauzete i energične osobnosti, valja privilegirati aktivne krjeposti (npr. ekonomsko poštenje, stalnost, odlučnost itd.) a zapostaviti pasivne (kao poniznost, poslušnost, umrtvljenje itd.). Ovaj pokret je htio Crkvu otvoriti svijetu. Papa Lav XIII. osudio ga je kao »herezu akcije«. No, u biti ovaj pokret »nije bio ni hereza niti za osuditi. Predlagao je ono što će koje desetljeće kasnije sam Drugi vatikanski koncil naznačiti kao teologiju i duhovnost apostolata, apostolsku duhovnost ili duhovnost akcije. Stoga je danas prosuđivan pretežito pozitivno.«²⁰

U istom smjeru išlo je i nastojanje da se kompletira tradicionalni model »duhovnosti nakane«, prema kojoj bi čovjekovo djelovanje zadobivalo smisao isključivo po njegovoj nakani, zapostavljajući pritom vremenitu založenost u sebi. Pierre Teilhard de Chardin (1881. – 1955.)²¹ te Yves Congar (1904. – 1995.)²², uz neke druge, dali su važan poticaj u pravcu nadilaženja intimistički shvaćene duhovnosti. Nakon početnih, ponekad jednostranih traženja, došlo se do integralnog stava, u kojemu te dvije stvarnosti trebaju supostojati zajedno sukladno otajstvu utjelovljenja.²³

u istom broju konkretnije nastavlja: »Radi se o tome da se pomogne vjernicima laicima da prihvate izazov živjeti evanđelje u suvremenom društvu, podržavajući ih u vjeri koja će biti sposobna postati rašireni mentalitet, biti snažnim kriterijem za svakodnevni život, prožeti vremenite stvarnosti, izdržati tvrdo i naporno sučeljavanje evanđeoskih vrijednosti s našim vremenom. Duhovnost koja čini mogućim posvećenje laika, ne usprkos, nego upravo kroz založenost u svjetovnim stvarnostima.«

¹⁹ William L. PORTIER, *American Spirituality*, u: Michael DOWNWEY (ur.), *The New Dictionary of Catholic Spirituality*, 36.

²⁰ Jesús CASTELLANO CERVERA, *Teologia spirituale*, u: Giacomo CANOBBIO – Piero CODA (ur.), *La Teologia del XX secolo. Un bilancio*, 205.

²¹ Usp. Pierre TEILHARD de CHARDIN, *Božansko ozračje*, Split, 1985.

²² Yves M.-J. CONGAR, *Jalons pour une théologie du laïcité*, Paris, 1954. Congarovo djelo je pionirsko na tom području, prevedeno u više izdanja na više jezika.

²³ Povezujući ova dva pokreta Pietro Brugnoti, u svom opsežnom djelu o duhovnosti laika, postavlja sljedeću tezu: »da bi se posvetio svijet sukladno Božjemu planu *nužno je da se nutarnja ispravna nakana utjelovi u odgovoran i savršeno obavljen rad*, ostvarujući na taj način

Oko toga se trudio sv. Josemaría Escrivá (1902. – 1975.), koji je još prije Koncila promicao svetost vjernika laika.²⁴ Njegov suradnik i nasljednik mons. Javier Echevarría, veli da je on bio »trajna lekcija jedinstva života«²⁵. Svetac je to opisao vrlo konkretno, istaknuvši kao prvi uvjet odgovornu založenost u vremenitim zadaćama, tražeći od kršćanina da valja dobro i odgovorno raditi, a ne aljkavo i površno, jer samo takav rad može biti darovan Bogu: »Trebamo raditi mnogo ovdje na zemlji; i trebamo raditi dobro, jer ovo redovito područje jest ono koje trebamo posvetiti.«²⁶ Dakako, da se ta horizontalna linija ne iscrpljuje u marljivom radu, nego se proširuje i na zdrave i na poštenju građene međuljudske odnose s onima s kojima se živi i surađuje. Ova horizontalna dimenzija mora biti nadopunjena vertikalnom, hoće reći, izričitom nadnaravnim svrhom. Svetac, naime, dalje nastavlja: »Ne zaboravimo nikada ostvarivati (svoju djelatnost) za Boga. Ukoliko ćemo je vršiti za nas same, iz oholosti, proizvodit ćemo samo lišće bez plodova: s takvog бесплодног дрвета, neće niti Bog niti ljudi moći polučiti barem malo slatkoće.«²⁷

Problem jedinstva života izvrsnu je uočio već papa Ivan XXIII. te je u svojoj znamenitoj socijalnoj enciklici *Mater et magistra*, naznačio i rješenje na koji način vjernik povezuje svoju vjerničku i tipično ljudsku aktivnost: s jedne strane su »dužni uložiti svoj mar u vršenje svojih zvaničnih poslova«, ali na način da »dok drugima služe, budu duhovno po Kristu s Bogom povezani i da sve

posvećenje svih onih vrijednota koja rad sam u sebi sadrži«. Potom nastavlja: »*Ispravna nakana* označava, dakle, kršćanstvo življeno u punoj konsekventnosti života. U kojem se vjera, nada i ljubav utjelovljuju u dobar rad, vršen sukladno vlastitim moralnim i tehničkim sposobnostima. Samo će se tako imati integralno ostvarenje naravnih i milosnih vrednota, u jedinstvenom Božjem planu. Samo će se tako autentično nadnaravno kršćanstvo životno uključiti u same strukture svijeta, 'ukvasiti' ih u punini za život vječni«, Pietro BRUGNOLI, *La Spiritualità dei laici*, Brescia, 1971., 228. Za teološko produbljenje o potrebi »utjelovljene« ispravne nakane vidi: Pietro BRUGNOLI, *La Spiritualità dei laici*, 127-154; Yves CONGAR, *Jalons pour une théologie du laïcité*, 43-44, 608-609; Pierre TEILHARD de CHARDIN, *Božansko ozračje*, 26-29; Karl RAHNER, *Schriften zur Theologie*, III, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1964., 127-154 (Über die gute Meinung).

²⁴ Usp. Giuseppe ROMANO, *Opus Dei. Il messaggio, le opere, le persone*, Cinisello Balsamo, 2002., 49-67. Postoji i biografija na hrvatskom jeziku: Miguel DOLZ, *Sveti Josemaría Escrivá*, Zagreb, 2005.

²⁵ Mons. Javier ECHEVARRÍA, *Contemplación en medio del mundo*, u: *L'Osservatore Romano* (en lengua española), 11. X. 2002., 7. O toj temi postoji i zanimljiv članak: José Mariá YANGUAS, *Unità di vita e opzione fondamentale*, u: *Annales Theologici*, 9 (1995.) 445-464.

²⁶ Josemaría ESCRIVÁ de BALAGUER, *Amigos de Dios*, Madrid, 1977., br. 202.

²⁷ Isto. Za bolje poznavanje njegova nauka upućujemo na Zbornik sa simpozija: Manuel BELDA – José ILLANES – José Luis O'CALLAGHAN (ur.), *Santità e mondo. Atti del Convegno teologico di studio sugli insegnamenti del beato Josemaría Escrivá* (Roma, 12-14 ottobre 1993), Città del Vaticano, 1994.

čine na veću Božju slavu«. ²⁸ Ovakav stav u kojemu su integrirana oba elementa omogućuje kršćaninu da sebe duhovno usavršava preko svjetovnih zadaća ²⁹, a istodobno mu daje izraženiji osjećaj za istinsko dobro drugih. ³⁰ Papa nadalje drži da duhovna izgradnja jača i samu učinkovitost u vremenitim stvarima: »Kada god ljudsko djelovanje i ustanove, koje idu za dobrima ovoga života, pomažu duhovnom uzdizanju i čovjekovoj vječnoj sreći, tada, zacijelo, raspoložu jačom snagom da postignu upravo ono za čim po naravi neposredno idu. U svako će vrijeme naime vrijediti ona znamenita Spasiteljeva: 'Zato najprije tražite kraljevstvo Božje i njegovu pravednost pa će vam se sve ostalo nadodati' (Mt 6, 33)« (MM 257).

2.2. Od konvencionalnog prema uvjerenom kršćanstvu

Poradi svog pluralističkog koncepta, demokracija ne polazi od nekog zajedničkog nazivnika (vjera, svjetonazor, ideologija itd.), nego dopušta pluralizam mišljenja, svjetonazora, čime za polazište postavlja vlastitu korist. Naknadno, procesom suradnje i sučeljavanja većinskim odabirom dolazi se do određenoga zajedničkog stanovišta. U takvoj konstelaciji odnosa favoriziran je protagonizam, to jest, osobe koje imaju izgrađen identitet i jasna osobna uvjerenja koja javno zastupaju. Nasuprot tomu, osobe, ili skupine koje nisu došle do dubljega osobnog stava te se povode za okolinom i uvriježenim načinom, postaju društveno beznačajne.

Na Zapadu je posljednjih desetljeća uočljivo nestajanje konvencionalnog ili sociološkog kršćanstva, kojeg na životu drže vanjske forme ili pak eventualna ugroza izvana a da se nije došlo do vlastitog uvjerenja. U nas još – čini nam se – postoji konvencionalno kršćanstvo, to jest, veliki broj deklarativnih kršćana koji su iznutra već raskršćanjeni ali ih još drže neke vanjske olupine toga sadržaja. Uočljiva je stoga potreba izgradnje zrelih kršćana koji prijanjanju uz Krista, neovisno o okruženju i okolini, posredstvom jasnih osobnih opredjeljenja, unutar bratskog zajedništva i odvažnim svjedočenjem.

²⁸ IVAN XXIII., *Mater et Magistra – Majka i Učiteljica. Enciklika o suvremenom razvoju socijalnog pitanja koji valja uskladiti s kršćanskim načelima* (15. V. 1961.), u: Marijan VALKOVIC (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, br. 256 (dalje: MM).

²⁹ »Ako su kršćani duhom i srcem sjedinjeni s Presvetim Otkupiteljem i onda kad vrše svoj vanjski posao, na neki način kao da njihov rad nastavlja rad samog Isusa Krista te od njega crpi spasonosnu snagu i moć: 'Tko ostaje u meni, i ja u njemu, rodi mnogo roda'. Ovakav se ljudski rad tako uzdiže i oplemenjuje da svoje vršioce ljude nosi k duhovnom usavršavanju a ujedno omogućuje da se drugima dijele plodovi Kristova otkupljenja i da ih se na sve strane širi« (MM 259).

³⁰ »Koga vodi kršćanska ljubav, taj ne može druge ne ljubiti, pa tuđe potrebe, nevolje i radosti smatra svojima« (MM 257).

Jedna od dominantnih ideja moderne jest proces emancipacije. Čovjek je dosegao odraslu dob, postao je »punoljetan«, više pred stvarnošću ne stoji zadivljeno pasivan, nego postaje protagonist povijesti i tehničkog napretka. Postavlja se odgovornim protagonistom uvjeren da ovako više napreduje negoli prije kada se povijest i priroda prepuštala čudnovatim Božjim rukama.³¹

Na području teologije i kršćanske duhovnosti, počeo se nazirati smjer jedne *zrele vjere* u kojoj Bog čovjeka doživljava kao slobodnog suradnika u procesu stvaranja i otkupljenja koji su neprekidan čin. Jedan od promotora toga smjera je njemački pastor Dietrich Bonhoeffer (1906. – 1945.). On je u svojim fragmentarnim i nesustavnim spisima zastupao ideju zrelog i autonomnog kršćanina, koji odgovorno preuzima vlastitu slobodu.³²

Valjalo bi, naime, nadići infantilnu vjeru u kojoj Boga doživljavamo na način *Deus ex machina*, koji bi, neovisno o nama, poput automata riješio naš problem. Takva vjera ne doprinosi našem dozrijevanju, nego nas trajno drži infantilnima. Na osnovi biblijskih likova (Mojsije, Abraham, Ilija, Estera, Judita, Apostoli, BDM itd.) možemo jasno uočiti da Bog Biblije želi imati suradnike, a ne pasivne ljude bez inicijative i kreativnosti.³³

Blagopokojni papa Ivan Pavao II. sam je progovorio o potrebi zrele vjere jer evangelizacija današnje Europe »podrazumijeva« – veli on – »da treba *promicati prijelaz* od vjere oslonjene na društvene običaje, makar je i ona vrijedna poštovanja, *k osobnijoj i zrelijoj vjeri*, koju resi razumijevanje i uvjerenost«³⁴. Zatim daje konkretnije naznake što takva razumijevana i uvjerenjena vjera znači: sposobnost kritičkog sučeljavanja s postojećom kulturom, kao i opiranje njezi-

³¹ Usp. Romano GUARDINI, *Konac novoga vijeka*, Split, 2002., 46.

³² Njegova fragmentarna promišljanja iz zatvora (od 5. travnja 1943. do 8. listopada 1944.) sakupio je njegov prijatelj i publicirao 1951. godine, što je prevedeno i na hrvatski jezik: Dietrich BONHOEFFER, *Otpor i predanje*, Zagreb, 1974. O njegovoj teologiji i poruci vidi u: Nella FILIPPI, *Cristianesimo adulto in Dietrich Bonhoeffer*, Roma, 1974; Rosino GIBELINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Zagreb, 1999., 103-114.; ideju zrelog čovjeka kod Bonhoeffera, Teilhard de Chardina te Drugog vatikanskog koncila, sažeto je obradio Federico RUIZ, *L'uomo adulto in Cristo*, u: Bruno MORICONI (ur.), *Antropologia cristiana. Bibbia, teologia, cultura*, Roma, 2001., 515-521.

³³ Stav zrele vjere dobro je opisao Neven Šimac. »Bog je Otac, ali nije paternalist. On hoće, da oslobađanje čovjeka bude ne 'manna' s neba, već plod njegova rada i uma te okus njegovih nadanja, kušnji i ljubavi. S takvom 'teologijom povijesti' moguće je pozvati kršćane, da svladaju napast bijega iz/od svijeta, prema *nevidljivoj Crkvi*, jer taj bijeg je 'dezertiranje od Tijela Kristova', od činjenice Utjelovljenja, te se povrate svijesti o smislu zemlje, dužnosti i Povijesti. Taj povratak je moguć kroz zauzetost u 're publica' i u 're politica', što je kategorički imperativ Osobe«, Neven ŠIMAC, Kršćani i politika u Hrvatskoj danas, u: Stjepan BALOBAN (ur.), *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999., 32.

³⁴ Ivana Pavao II., *Ecclesia in Europa – Crkva u Europi. Postsinodalna apostolska pobudnica o Isusu Kristu, koji živi u svojoj Crkvi, izvoru nade za Europu* (28. VI. 2003.), Zagreb, 2003. br. 50 (dalje: EE).

nim negativnim tendencijama; vjera koja je sposobna izvršiti utjecaj na sva područja svjetovnog života (kultura, gospodarstvo, politika); primat vjerničkog identiteta i radost u obrazlaganju nade u nama.

Polazeći od konkretne povijesti kao teološkog mjesta, tj. od grješnih društvenih struktura, razvila se u Latinskoj Americi teologija i duhovnost oslobođenja, kao »jedna od različitih formi ostvarivanja i življenja evanđelja sa svojim političkim implikacijama«³⁵. U ovom teološkom pravcu vrijeđi istaći dvije nosive sastavnice: vlastita metoda, koja polazi od konkretne povijesne situacije i založenosti da se ona preobrazi; vlastiti stil nasljedovanja Krista, kao preferencijalno opredjeljenje za siromašne.³⁶ Ovim teološkim pravcem pozabavilo se i crkveno učiteljstvo³⁷, ističući pozitivne naglaske kao i moguće jednostranosti. Spor nije usmjeren na temeljne sadržaje teologije oslobođenja, nego na pitanja »prioriteta i putova kojima se to oslobođenje treba ostvariti«³⁸.

Za kraj ovog dijela, navest ćemo izazovan tekst pape Pavla VI., gdje on govori o »prijekoju potrebi akcije« na društvenom području. Poziva da se napusti pasivni duh kritizerstva i da se svatko – sukladno svojim darovima i položaju – doživi suodgovornim³⁹ te završava konkretnim poticanjem: »Tako svatko mora usred svoga stanja, uloga i organizacija jasno utvrditi vlastitu odgovornost i svjesno odrediti akcije u kojima je pozvan sudjelovati« (OA 49). Akcija kršćana u korist općeg dobra, nadasve najpotrebnijih, bit će najbolji način – smatra on – da se suvremenog čovjeka uvjeri u vrijednost i važnost izvora na kojem se kršćanin napaja (usp. OA 51).

³⁵ Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito. Sintesi di teologia spirituale*, Bologna, 1999., 191.

³⁶ Camilo MACCISE, Temas centrales de la teología-vivencia de la liberación, u: *Revista de Espiritualidad*, 45 (1986.) 181, 579-604.

³⁷ U nas su prevedena dva dokumenta: ZBOR ZA NAUK VJERE, *Uputa o nekim aspektima 'teologije oslobođenja'*, Zagreb, 1985.; ZBOR ZA NAUK VJERE, *Naputak o kršćanskoj slobodi i oslobođenju*, Zagreb, 1986. Prvi govori više negativno, a drugi pozitivno. Prevedeno je i poznato djelo toga teološkog smjera: Gustavo GUTIERREZ, *Teologija oslobođenja. Povijest, politika, spasenje*, Zagreb, 1989. Usp. također: Segundo GALILEA, *Espiritualidad de la liberación*, Santiago de Chile, 1973.

³⁸ Bonaventura DÚDA, *Sjeme je riječ Božja. Razmišljanja nedjeljna i blagdanska*, Zagreb, 1987., 215.

³⁹ »Svatko neka ispita sama sebe o onomu što je već učinio i što mu je još činiti. Nije dosta opominjati na načela, potvrđivati svoje dobre namjere, ukazivati na glasne nepravde i proročki optuživati. Riječi neće imati svoje stvarne težine ako ih svatko ne poprati življom svijesti o vlastitoj odgovornosti i učinkovitom akcijom. I odviše je lako svaljivati na druge odgovornosti za nepravde, ako istodobno nismo uvjereni da je svatko odgovoran i da je prije svega prijeko potrebno osobno se obratiti. Ova temeljita poniznost oslobodit će akciju od svake krutosti i svakog sektaštva, neće dopustiti da nas obeshrabri zadaća kojoj kao da nema kraja« (OA 48).

2.3. Solidarnošću nadići individualizam

Demokracija pretpostavlja angažiranog građanina kojeg će na djelovanje pokrenuti i stvari koje nisu izravno od njegova neposrednog interesa. No, nerijetko se u današnjeg čovjeka uočava stav oprječan demokratskom mentalitetu, izvjesna »individualizacija i intimizacija«. ⁴⁰ Čovjek se zatvara u sitnu privatnu »sreću«, i ukoliko mu ona nije dovedena u pitanje, ostaje politički posve ravnodušan, nezainteresiran za drugoga i društvo.

Crkva je potakla kršćane da nadiđu puku individualističku etiku ⁴¹, da stvarnu potrebu drugog dožive kao svoju (preferencija za siromašne), da sukladno svojim mogućnostima podupru inicijative i ustanove koje promiču istinsko opće dobro čovjeka i društva. Taj poticaj danas je još hitniji zbog procesa globalizacije u kojemu se ostvaruje sve veća međuovisnost između pojedinaca, skupina, i naroda, čije dužnosti time uvelike prerastaju njihove okvire.

Socijalni nauk Crkve govori o solidarnosti kao socijalnom načelu i kao krjeposti. Naglašava se »važnost aktivnog zalaganja država i u njima svih društvenih snaga da se stvore uvjeti za pravi razvitak svih ljudi, napose potrebitih i obespravljenih« ⁴², ili sažetije rečeno, da se »strukture grijeha« prevlada-

⁴⁰ Anton Stres, odnedavna ljubljanski nadbiskup, dobar poznavatelj društvenog nauka Crkve, izvrsno je opisao manipuliranog i neangažiranog čovjeka današnjice: »Čovjek se boji svih manipulacija, od genetske pa do svih drugih. Postmodernom čovjeku je jasno da nema nikakvog oslonca i zbog toga je s njim lako manipulirati. Ljudima današnjice više odgovara blaga diktatura nego demokracija. Demokracija pretpostavlja angažiranje svakoga za javno dobro, sudjelovanje, participiranje u odlučivanju. Ono što je najgore, a to je davno već naslućivano, događa se individualizacija i intimizacija: Ja brinem za sebe i za svoju malu sreću, i ako mi država omogući da radim ono što hoću i da mi ne smeta, onda sam sasvim zadovoljan, a oni koji drže vlast neka vladaju kako hoće, samo da ne moram sudjelovati u tome. Dakle, ponašanje današnjeg čovjeka sasvim je suprotno od demokratskog angažiranja«, Anton STRES, 'Crkva postaje 'zadnji branitelj demokracije' (intervju), u: *Glas Koncila*, 16. IX. 2001., 8.

⁴¹ »Duboka i brza promjena prilika sve hitnije zahtijeva da ne bude nikoga koji bi, zato što ne pazi na tijek stvari ili je tromašću zakočen, pristao na puku individualističku etiku. Dužnost pravednosti i ljubavi sve se više ispunjava time što svatko prema vlastitim mogućnostima i obzirujući se na potrebe drugoga pridonosi zajedničkom dobru te također promiče i pomaže bilo javne bilo privatne ustanove koje služe poboljšanju uvjeta ljudskog života (...). Naime, što se svijet više ujedinjuje, to dužnosti ljudi očitije prerastaju zasebne skupine i pomalo se proširuju na sav svijet. To se, pak, može ozbiljiti samo ako pojedini ljudi i njihove skupine u samima sebi njeguju i u društvu šire čudoredne i društvene vrline, tako da uz nužnu pomoć Božje milosti zaista postanu novim ljudima i graditeljima novog čovječanstva«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 30, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: GS).

⁴² Giannino PIANA, Solidarnost, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 1075.

ju »strukturama solidarnosti«. ⁴³ Kao moralna vrlina, solidarnost nije tek sućut ili osjećajno ganuće nad patnjama drugih, nego »čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za *opće dobro*, to jest za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za *sve* odgovorni«⁴⁴.

Solidarnost je pravednost koja traži prava čovjeka iznad svih povlastica i pripadnosti, promatra ga kao čovjeka a ne pripadnika ove ili one religije, nacije, svjetonazora. Traži se društveni razvoj koji će biti na dobro čovjeka kao takva i cijele ljudske obitelji, a ne nekih grupacija pod bilo kojim se nazivnikom pojave. Tim se stavom posebice pozabavila enciklika *Sollicitudo rei socialis*, gdje solidarnost pokriva doslovce sva područja ljudskog suživota, i to kako na mikro tako i makro razini. Osim što uključuje već spomenuto načelo »dobro svih i svakoga«, zahtijeva također:

- a) pojedinci i zajednice koje imaju veći utjecaj, jer raspolažu većim dobrima i zajedničkim uslugama, moraju se osjećati »odgovornima za slabije i biti spremni s njima dijeliti ono što posjeduju« (39);
- b) svijest solidarnosti među siromasima, njihovo međusobno pomaganje i javno istupanje u društvenom životu, a da se pritom ne poseže za nasiljem (39);
- c) svijest da su stvorena dobra namijenjena svima, što uključuje borbu protiv imperijalizma (39);
- d) zaštitu čovjekove okoline (26);
- e) izgradnju svjetskoga mira; što uključuje odbacivanje svakoga oblika ekonomskog, vojnog ili političkog imperijalizma te prerastanje međusobnog nepovjerenja u zajedničku *suradnju* (39).⁴⁵

Poznati francuski duhovni autor Michel Quoist (1921. – 1997.), propitujući nove zahtjeve koje kršćaninu nameće suvremeni društveni život, ističe kako se danas pojam bližnjega proširio: »Naši bližnji nisu jedino oni što ih sretnemo na svojim vratima, nego i oni iz naše društvene klase, naše rase, našeg zaostalog kraja i iz svih viših ili nižih ljudskih skupina. (...) 'Zanatskoj ljubavi' – dopustite izraz – trebalo bi dodati drugu dimenziju što po društvenim strukturama dostiže ljude.«⁴⁶

⁴³ Usp. PAPINSKO VIJEĆE »IUSTITIA ET PAX«, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 193.

⁴⁴ IVAN PAVAO II, *Sollicitudo rei socialis – Socijalna skrb. Enciklika o dvadesetoj obljetnici enciklike Populorum progressio* (30. XII. 1987.), u: Marijan VALKOVIĆ (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*, br. 38 (dalje: SRS).

⁴⁵ Usp. Špiro MARASOVIĆ, Porijeklo i sadržaj pojma 'solidarnost', u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 370.

⁴⁶ Michel QUOIST, *Živi Krist*, Đakovo, 1995., 19. To govori u poglavlju »Rađa li se novi tip kršćanina?«.

2.4. »Politički put ljubavi«

Budući da izravna demokracija u zbilji – osim eventualno u sustavu grada države – nije moguća, narod prenosi obnašanje svoje vrhovne vlasti predstavnicima koje izabire na slobodnim izborima. Ti predstavnici tvore političku vlast koja je »pozitivna i nezamjenjiva sastavnica građanskog suživota«⁴⁷. Svrha je te političke vlasti »jamčiti uređeni i pravedni život zajednice, ne stavlajući se na mjesto slobodnog djelovanja pojedinaca i skupina, nego ga mora disciplinirati i usmjeravati prema ostvarenju općega dobra, u poštivanju i zaštiti neovisnosti individualnih i društvenih subjekata«⁴⁸.

Politička vlast nije samo neophodna, nego je i najizvrsniji oblik solidarnosti, ukoliko je ona »djelatnost koja zahtijeva da se kršćansko zalaganje živi u službi drugima« (OA 46). Ona je izvrstan oblik ljubavi prema bližnjemu, štoviše, »najzahtjevniji oblik ljubavi«⁴⁹. Kao takva, ona za kršćanina »nije *optional*! Nije nešto što je ostavljeno samo za najsmionije!«⁵⁰ Time se, dakako, ne želi reći da bi se svi trebali profesionalno baviti politikom, nego da se svatko treba doživjeti suodgovornim i sukladno svojim mogućnostima i položaju aktivno sudjelovati oko izgradnje općega dobra.

U hrvatskom društvu postoje dvije osnovne mentalne blokade koje, u određenoj mjeri, usporavaju da se neke sposobne i poštene osobe uključe u političku aktivnost u užem smislu riječi. Prva se odnosi na uvriježenu frazu da je politika »prljavi posao«. Ova izreka, osim što je paušalna i suviše generalna, u konačnici ide u smjeru da politika nije za karakterne ljude i da se ona prepusti nekarakternim osobama. No, upravo »radi dobrobiti ljudi i njihova života politika je previše važna da bi se nešto takvo smjelo dopustiti«⁵¹.

Druga pak je uvjetovana našim povijesnim iskustvom, pa stoga i specifično naša. Budući da je hrvatski čovjek dugo bio bez vlastite države, razvio je izvjesni »kompleks države kao *vlasti stranaca*«,⁵² ili pak je opirući se tuđinu i – ne tako davno – totalitarizmima, razvio oporbenjački i isključiv stav, a ne aktivno programatski. Drukčije rečeno: znao je što neće, ali nije jasno zacrtao što hoće.⁵³

⁴⁷ PAPINSKO VIJEĆE 'IUSTITIA ET PAX', *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 393.

⁴⁸ *Isto*, br. 394.

⁴⁹ Carlo Maria MARTINI, Il discernimento cristiano della vita quotidiana e della storia, u: Carlo Maria MARTINI, *Il Padre di tutti. Lettere, discorsi e interventi 1998.*, Bologna, 1999., 287.

⁵⁰ Antonio BELLO, *La navata del mondo. Spiritualità ed impegno politico*, Bari, 1999., 13.

⁵¹ Valentin ZSIFKOVITS, Kršćanin u politici, u: Stjepan BALOBAN (ur.), *Kršćanin u javnom životu*, Zagreb, 1999., 11.

⁵² Neven ŠIMAC, Kršćani i politika u Hrvatskoj danas, 24.

⁵³ Usp. Špiro MARASOVIĆ, 'Demos ante portas'. *Crkva u Hrvatskoj pred demokratskim izazovima*, 168-172. Premda autor to govori u eklezijalnom kontekstu, držim da se to može

Papa Benedikt XVI., u svojoj najnovijoj enciklici, govori o »političkom putu ljubavi«⁵⁴, koji ne prilazi bližnjemu izravno, nego preko institucija koje sačinjavaju i grade tkivo društvenog i zajedničkog života u kojemu bližnji živi i koje ga uvelike određuju. Radi se o skrbi oko onoga što nam je svima zajedničko. Kršćanska ljubav koja ne uključuje brigu oko polisa, uvelike gubi na učinkovitosti te u konačnici ne rješava problem dublje.

Antonio Bello (1935. – 1993.), biskup poznat po socijalnom angažmanu, na činjenicu – koja je iznesena na jednom skupu – da mnogi kršćani s političke pozornice vole pobjeći u socijalno služenje, zaključuje da je »socijalni angažman dobar, no vjernik se mora također založiti i iskazati na strmom i tvrdom putu političkog života«⁵⁵. U tom je smislu sastavio ispit savjesti o političkom obliku milosrđa: »Znadem li da biti čovjek milosrđa danas znači prihvatiti i rizik političke založenosti, koja je po svojoj naravi podložna zahtjevnim i teškim odabirima, odgovornim odlukama koje uvijek svi ne razumiju, uznemiravajućim kontradikcijama i sustavnom sučeljavanju? Znadem li da ažurno praćenje – naravno bez želje za dominiranjem – Narodnih novina, ili praćenje kompleksnih mehanizama društvenog zakonodavstva, ili brige i primjene sanitarne i školske reforme, jesu među najzaslužnijim djelima duhovnog i tjelesnog milosrđa pred Božjim očima i poviješću.«⁵⁶

Kada mu je jedan poznanik prigovorio da bi se on kao svećenik trebao brinuti za duše, a da je posao države brinuti se za tijelo, on u duhu gore navedene definicije politike odgovara: »Kada se zauzimam za sebe, za svoje odijelo, za svoj kruh, onda se očigledno krećem materijalnom platformom; u konačnici slijedim vlastite planove i interese. Ali kada se borim za kruh drugih, svoje zajednice i naroda, tada živim sam vrhunac, srce, središte svoga svećeničkog poziva.«⁵⁷ Ne čudi stoga da je kao evanđeosku paradigmu za političara odabrao prisposobu o dobrom Samaritancu, jer se on zauzima za čovjeka u potrebi, bez osobnog interesa. U tom kontekstu razumljiva je tvrdnja znamenitoga nekadašnjeg firentinskog gradonačelnika, za koji se vodi proces beatifikacije, koji reče da je politika nakon intimnog sjedinjenja s Bogom, najuzvišenija religiozna aktivnost.⁵⁸

generalno tvrditi i za naš nacionalni korpus.

⁵⁴ BENEDIKT VI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), br. 7, Zagreb, 2009.

⁵⁵ Antonio BELLO, *La navata del mondo. Spiritualità ed impegno politico*, 14.

⁵⁶ *Isto*, 14-15.

⁵⁷ *Isto*, 10.

⁵⁸ »'Politika' je u odnosu prema svim ostalima praktičnim i moralnim znanostima arhitektonska i daleko najvažnija: ona sve čovjekove aktivnosti vodi prema konačnom cilju (općem dobru); samo se u njoj integrira individualno dobro; velika je zabluda ne voditi

Kao zaključnu misao ove točke, citirat ćemo vrlo rječit tekst člana hrvatske komisije *Iustitia et pax*: »Zauzetost za svoje bližnje, za opće dobro, za javni interes, to sve znači 'riskirati se', pače 'uprljati se', tj. prihvatiti stajati na rubu kršćanskog svijeta (a ne 'posred stada', u njegovoj 'toplini' i 'sigurnosti' uspravane, 'čiste' savjesti), na 'području' gdje će i kršćani, s različitim od sebe, izgrađivati novi svijet svog susretanja i življenja s drugima – a to će reći: i bezvjercima i protuvjericima – susretanja kršćanskoga svijeta i liberalnog društva, koje je pred nama.«⁵⁹

2.5. *Političko razlučivanje*

Danas se s pravom govori o kompleksnosti suvremenog društva. Dolazi do prožimanja raznih centara moći (multinacionalni gospodarski čimbenici; mediji, koji su gdje i neovisni od politike ali nisu od gospodarskih čimbenika⁶⁰); pluralizam političkih opcija i nazora gdje se gubi svaki »zajednički nazivnik«⁶¹; odluke se donose političkim konsenzusom; nove tehnologije postavljaju nova pitanja i traže nova rješenja. Sva ta kompleksnost današnjeg društva zahtijeva mudro razlučivanje da bi se u određenim odlukama ostvarila svrha same političke vlasti, istinsko dobro čovjeka i društva ili doseglo najveće moguće dobro u danim okolnostima.

Talijanska Biskupska komisija za socijalna i radnička pitanja u dokumentu u kojem se bavi pitanjima edukacije za socijalnu i političku dimenziju ističe da je poznavanje kriterija razlučivanja u današnjoj zamršenoj društvenoj stvarnosti od presudna značaja za formaciju savjesti⁶², kao i velika pomoć da se kršćani smjelije odluče na politički angažman: »Sposobnost razlučivanja pomaže da kršćani iziđu iz stereotipa preplašenih i tjeskobnih, ili pak pasivnih građana. Ona je znak zrelosti koja u sadašnjem trenutku ima što reći kao i prijedloge koje želi podržati, koja ne živi na margini stvarnosti, nego hrabro preuzima odgovornost. Odgojiti kršćane i građane tim stilom sačinjava dio primarne zadaće Crkve.«⁶³

računa o tom primatu 'političkog' nad svim ostalim aktivnostima. Jedina stvar koja nadilazi politiku je unutarnja molitvena djelatnost kontemplacije i ljubavi«, Giorgio LA PIRA, *La Pira autobiografico. Pagine antologiche*, Torino, 1994., 75.

⁵⁹ Neven ŠIMAC, *Kršćani i politika u Hrvatskoj danas*, 26.

⁶⁰ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za državu i crkvu*, Zagreb, 2000., 28.

⁶¹ Alain MOUGNIOTTE, *Odgajati za demokraciju*, Zagreb, 1995., 31.

⁶² Usp. COMMISSIONE EPISCOPALE PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO – CEI, *Le comunità cristiane educano al sociale e al politico*, br. 5. Dotični broj nosi naslov »Razlučivanje«.

⁶³ *Isto*.

Interpretirajući točku iz dokumenta navedene komisije, kardinal Carlo Maria Martini, ponudio je neka »opća načela političkog razlučivanja«, koja ovdje iznosimo⁶⁴:

- a) Valja razlikovati *između etičkih načela i političke akcije*. Premda su etička načela apsolutna i nepromjenljiva (npr. nedopustivost umjetne oplodnje) »ipak može se dogoditi da u konkretnom slučaju – kada nije moguće postići više, upravo u snazi načela većeg konkretno mogućeg zajedničkog dobra – mora se ili je prikladno prihvatiti manje dobro ili tolerirati manje zlo u odnosu na veće zlo. Vrlo delikatna stvar, teška, o kojoj se mogu imati različita praktična mišljenja, ali je kao načelo neosporno«. Pritom se poziva na br. 73 enciklike *Evangelium vitae*⁶⁵, pitajući se ne može li se taj princip primijeniti i na problematiku donošenje zakona, ukoliko je ponekad »bolje imati i nesavršen zakon nego li ga uopće ne imati«⁶⁶.
- b) Biskupi u svojim javnim interventima redovito brane etička načela te im *nije izričita namjera naznačiti praktična politička rješenja*, što spada na vjernike laike.
- c) Biskupi svoju učiteljsku službu vrše ili osobno (*posebnim i službenim aktima*) ili skupno u sklopu odluka biskupske konferencije; ne valja stoga ostale intervente a još manje medijske izvještaje držati takvima.
- d) Čuvati se instrumentalizacije od političkih stranaka ili drugih centara moći.
- e) Razlučiti *političare kršćanske inspiracije*. Oni se »svim svojim snagama trebaju suprotstaviti moralno neprihvatljivom zakonu i nastojati oko toga da se demokratski postigne što veći mogući konsenzus oko onoga što je predloženo od kršćanskog morala, uvjeravajući o dobroti

⁶⁴ Carlo Maria MARTINI, *Il discernimento cristiano della vita quotidiana e della storia*, 287-295.

⁶⁵ Gdje se veli, s obzirom na problem savjesti »mogao bi se postaviti u onim slučajevima u kojima bi jedan parlamentarni glas mogao biti odlučujućim u prilog restriktivnijeg zakona, usmjerenog na to da se umanji broj dopuštenih pobačaja, umjesto popustljivijeg zakona koji je već na snazi ili u proceduri (...) kad ne bi bilo moguće otkloniti ili potpuno dokinuti zakon o pobačaju, jedan zastupnik, čije bi osobno apsolutno protivljenje pobačaju bilo jasno i svima poznato, mogao bi dozvoljeno ponuditi vlastitu potporu prijedlozima koji smjeraju *smanjenju štete* (kurziv je Martinijev) nekog zakona te da se smanji negativne učinke na razini kulture i javne moralnosti«. To pak stoga, kao što dalje tvrdi enciklika: »Čineći tako, ne ostvaruje se nedopuštena suradnja u nepravednom zakonu; prije svega vrši se zakonit i dužan pokušaj da se smanje nepravedni učinci«, IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskoga života* (25. III. 1995.), Zagreb, 1995. (dalje: EV).

⁶⁶ Carlo Maria MARTINI, *Il discernimento cristiano della vita quotidiana e della storia*, 291.

samoga za građanski suživot«⁶⁷. Pritom pažnja ne smije biti usmjerena na govor (demagogiju) i deklarativnost, nego na njegove konkretne postupke i to ne u jednom činu, nego u cjelovitoj dosljednosti njegove političke aktivnosti.

2.6. Udruženi apostolat

Danas, napose u zapadnom svijetu, postoji očita tendencija prijelaza od posredničke prema«participacijskoj demokraciji; od modela gdje se politička aktivnost građana svodi na izborno pravo, prema modelu civilnog društva koje je »sastavljeno od udruga koje se same strukturiraju i nisu pod pokroviteljstvom države, ali bitno utječu na opći politički razvitak«⁶⁸. To ne ide u prilog samo dotičnim interesnim skupinama, nego i samoj političkoj vlasti, budući da unutar kompleksnog suvremenog društva država ne može izići s problemima na kraj sama, nego jedino ako se »težište prebaci na društvo u cjelini«⁶⁹.

U tom modelu nerijetko se događa da neku ideju i projekt količinski podržava mali broj ljudi, no, zbog udruženog djelovanja s aktivnim uključivanjem u javnu raspravu, mogu imati veći utjecaj na društveno-politička zbivanja od većine koja ne djeluje udruženo. Uostalom, današnji proces demokratizacije i globalizacije na svim razinama života, podrazumijeva da se jedino udruženim i organiziranim djelovanjem može polučiti neko dobro od društvenog značenja, te da »nije dovoljna osobna kvaliteta i individualni dinamizam«⁷⁰. Određeni problemi pak na socijalnom, ekonomskom, ekološkom i političkim području zadobivaju globalne razmjere te ih se može riješiti samo međunarodnim udruživanjem oko temeljnih vrijednosti.⁷¹ Te nam činjenice govore o važnosti udružena djelovanja što je dobro opisano u sljedećem ulomku: »Djela

⁶⁷ *Isto*. Nedavno je saborska zastupnica Marijana Petir iznijela potrebu da birači stvore određene moralne kriterije prihvatljivog političara. Jer se često događa da »građanin kao birač nagrađuje demagoške, lažljive, lukave, egoistične i neodgovorne političare, a kažnjava ozbiljne, časne i odgovorne, koji se trse oko općega dobra, ne treba se čuditi što se politika sve brže kotrlja niz brdo. Da bi se i u politici nagrađivalo i poticalo dobro, a zlo kažnjavalo i sprečavalo, potrebno je odgovarajuće obrazovanje i zrelost građanki i građana, kako bi se demagoge i slične opasne osobe pravodobno prozrelo i spriječilo«, www.karmel.hr/petir (25. X. 2009.).

⁶⁸ Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za državu i crkvu*, 33-34.

⁶⁹ *Isto*, 28, 33.

⁷⁰ Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito*, 188.

⁷¹ »U svim zemljama raste svijest da se moramo zajedno založiti da bismo rješavali probleme koji se tiču nas svih i da se moramo složiti oko minimuma ljudskih vrijednota, stavova i zajedničkih kriterija da bi naš svijet imao budućnost«, Gotthard FUCHS, *Non del mondo, ma mandati nel mondo. Esistenza cristiana nel mondo*, u: *Corso fondamentale di Spiritualità*, Brescia, 2006., 382.

Ljubavi pa tako i nepravde dupliraju svoje učinke kada preuzimaju društvenu dimenziju: u politici, u proizvodnji, u sredstvima priopćavanja i općenito u kulturi. Kršćanska ljubav je, kako u doživljajnom svijetu tako i onom operativnom, istodobno osobna i zajedničarska. Da bi bila 'učinkovita' u oblicima i mjeri vlastita poziva mora znati usvojiti socijalne odnose i kolektivne dimenzije. Svrha ljubavi je stvarna pomoć potrebitome, a ne da djelatnici ispadnu karitativne osobe. Ukoliko vodimo računa o toj svrsi, onda su organizacija i učinkovitost od temeljne važnosti.«⁷²

Uostalom, na toj liniji je i Drugi vatikanski koncil, kad veli: »duh ljubavi, naime, ne samo da ne priječi plansku i organiziranu provedbu društvenog i dobrotvornog djelovanja nego ga on, štoviše, nalaže« (GS 88). Da bi vršili zapovijed ljubavi »ne mogu ništa žarče željeti negoli da što širokogrudnije i učinkovitije služe ljudima današnjega svijeta« (GS 93). Valja ovdje uočiti izraz: »planska i organizirana ljubav« te »širokogrudnost i učinkovitost«.

Isti je Koncil jasno izrazio neodvojivost kršćanskog poziva i apostolata⁷³, te uz onaj temeljni i neophodni individualni apostolat, naglasio nužnost *organiziranog* ili *udruženog apostolata*. Štoviše, udruženi apostolat spada na samu društvenu narav čovjeka⁷⁴, kao i na samu *narav Crkve*, budući da je ona *zajednica* sabranih osoba u Isusu Kristu a ne samo puki zbir pojedinaca.

U tom kontekstu razumljiva je tvrdnja kardinala Angela Scola, koji je na pitanje našeg novinara, ima li kakav prijedlog s obzirom na činjenicu da katolički laikat u Hrvatskoj nije dovoljno učinkoviti u iznošenju vlastita uvjerenja o bitnim moralnim pitanjima, odgovorio: »Mislim da je na tom planu najvažnije udruživanje.«⁷⁵

Dužnost Koncila nije, dakako, inovacijske naravi, on se zaustavlja na obnovi temeljnih i već nazočnih organizacijskih struktura Crkve (župe, biskupije i dr.), ali *potiče inicijativu iz baze*. Sami laici, naime, na vlastitu odgovornost mogu poduzimati različite pothvate, pa i organizirane, u svrhu apostolata, imajući pritom u vidu da si takva inicijativa ne može pribaviti ime »katolička« ukoliko to ne slijedi pravni pristanak crkvene vlasti (usp. AA 24). Potiče, nadalje, razne *neformalne i neorganizacijske oblike okupljanja*. Radi se o osobnom povezivanju vjernika, o prijateljskim sastancima, o izmjeni misli, prijateljskom

⁷² Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito*, 189-190. O tome više u: Mari-Dominique CHENU, *Les masses humaines, mon prochain?*, u: *Peuple de Dieu dans le monde*, Paris, 1966., 99-128; Philippe FARINE, *Charité collective*, u: *Christus*, 20 (1973.), 228-230.

⁷³ »Kršćanski je naime poziv po svojoj naravi također i poziv na apostolat« (AA 2).

⁷⁴ »Udruživanje je naravno pravo čovjekova bića« (CA 7).

⁷⁵ Angelo SCOLE, *Nedostaju laici koji bi bili nacionalni lideri*, u: *Glas Koncila*, 15. III. 2009, 9 (intervju vodio: Darko Grden).

krugu sumišljenika i oduševljenika za slične ciljeve i vrjednote a koji ne mora imati karakter organizacije (usp. AA 17). Navode se i neki mogući oblici udruženog apostolata s obzirom na odabrani cilj (usp. AA 19). U svakom slučaju, demokratsko i civilno društvo izazov je za hijerarhiju da uz produbljenje vjere poradi i na »stvaranju kršćanskih vjerskih zajednica«⁷⁶.

Valja napomenuti da su takva udruživanja zahtjev vremena budući da su ona tradicionalna (župa, škola, obitelj) u ozbiljnoj krizi. Stoga se nisu slučajno u Crkvi i društvu pojavile brojne skupine, zajednice i pokreti, koji »predstavljaju najživlji sastojak izvornog kršćanskog *revivala* u Crkvi«⁷⁷.

No, takvo udruženo djelovanje pretpostavlja određeno jedinstvo katolika, barem u onome što je nužno: oko temeljnih moralnih načela, kao i u podršci onih snaga i pokreta koji im se ne protive. Kongregacija za nauk vjere upozorila je na slučajeve da određene organizacije i udruge, kao i neki pisani mediji s katoličkim predznakom, daju potporu političkim snagama i pokretima koja zastupaju mišljenja nespojiva s moralnim i društvenim naukom Crkve.⁷⁸ Socijalni nauk Crkve »uporno poziva na jedinstvo katolika u politici«; ne zbog toga da se politika konfesionalizira, nego da se ojača moralni vid politike, da se više vrjednuju vrjednote koje imaju svoj temelj na dostojanstvu osobe i njezinim temeljnim pravima.⁷⁹

Jedna od raka i znak neučinkovitosti vjernika u španjolskom društvu jesu pretjerane podjele i razilaženja, pa se čak govori o »griješima protiv zajedništva«⁸⁰. Stoga, uz poziv na jačanje duhovnog života, španjolski biskupi potiču na zajedništvo i na svijest da smo udovi jednog te istog Tijela: »Jedino u punom eklezijalnom zajedništvu moguće je dati cjelovito svjedočanstvo Božje ljubavi, koji se očitovao u svome Sinu (...). Zbog toga, neophodan uvjet da mi katolici možemo izvršiti stvarni utjecaj na život našeg društva, prije nego li mislimo na konkretnu akciju, osobnu ili kolektivnu, jest osnažiti naš kršćanski život, kako u usko osobnim dimenzijama tako i u našem duhovnom i vidljivom međusobnom jedinstvu, kao udovi jedne te iste Kristove Crkve, oživljavane Božjim Duhom, hranjene riječju i sakramentima.«⁸¹

⁷⁶ Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za državu i crkvu*, 63.

⁷⁷ Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome*, Zagreb, 2007., 294.

⁷⁸ KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinarna nota. O nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu*, Zagreb, 2007., br. 7.

⁷⁹ Luigi LORENZETTI, *Politika*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 863.

⁸⁰ CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA (LXXXVIII Asamblea plenaria), *Instrucción Pastoral. Orientaciones morales ante la situación actual de España* (23. XI. 2006.). br. 32, u: www.conferenciaepiscopal.es/documentos/Conferencia/OrientacionesSituacionActual.htm.

⁸¹ CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, br. 31, 32, 86. Upućuju na papinski dokument: EE 53.

2.7. Teološko utemeljenje apostolata laika

Crkva se na Koncilu nije zadovoljila iznijeti činjenicu da je kršćanski poziv po sebi i poziv na apostolat, nego je apostolat vjernika laika teološki utemeljila i to pod dva vida: odakle on proistječe i što ga osposobljava.

S obzirom na izvorište apostolata vjernika laika, koncilski oci su progovorili o krsnoj *trostrukoj Kristovoj zadaći*. Njome teologija izriče Kristovo spasiteljsko poslanje, koje naš Spasitelj prenosi na cijelo Tijelo Crkve, pa tako i na vjernike laike.⁸² Iz tog nauka proizlazi da vjernici laici, osobito kada se radi o njihovu specifičnu apostolat, prožimanja »kršćanskim duhom mentalitet i običaje, zakone i strukture zajednice u kojoj žive«⁸³, taj poziv primaju od samoga Krista krstom i potvrdom te im nije potrebna ničija delegacija a vrše ga na vlastitu odgovornost: »Pod nazivom laika ovdje se razumiju (...) Kristovi vjernici koji su krstom pritjelovljeni Kristu i ustanovljeni kao Božji narod, a na svoj su način učinjeni dionicima Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe te u Crkvi i u svijetu obnašaju svoj dio poslanja cijeloga kršćanskog naroda« (LG 31).

Valja napomenuti da ovo dioništvo na trostrukoj Kristovoj zadaći, nisu tri različite djelatnosti, nego tri različita vida iste djelatnosti⁸⁴, koja se sastoji u tome da svoj položaj u svijetu ne promatramo tek puko sociološki nego kao teološko mjesto, mjesto gdje nas Bog hoće i treba, da uložimo svoj trud i znanje da u našem okruženju bude više pravednosti, istine i ljubavi.⁸⁵

⁸² Usp. Bonaventura DUDA, *Koncilске teme ili Misterij kršćanske egzistencije po II. vatikanskom koncilu*, Zagreb, 1992., 214.

⁸³ PAVAO VI., *Populorum progressio – Razvoj naroda. Encikličko pismo o nastojanju oko razvitka naroda* (26. III. 1967.), br. 81, u: Marijan VALKOVIC (ur.), *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkog socijalnog nauka*.

⁸⁴ Usp. Juan ALFARO, *Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik*, u: Johannes FEINER – Magnus LÖHRER (ur.), *Mysterium salutis*, III/I, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1970., 677-710.

⁸⁵ U svom članku »Udio svih kršćana u Kristovu poslanju: svećeničkom, proročkom, kraljevskom«, Duda u zaključku iznosi tri temeljna uvjerenja, u prvom iznosi temeljni duhovni stav: »U svemu izloženom nije prvenstveno riječ o nekoj *novoj djelatnosti* koju bi trebalo poduzeti. Potrebno je nadasve da najprije mi, a onda s nama svi kršćani u svijetu, na *nov način vrednujemo i zaživimo svoju svakidašnjicu*. Doista, temeljni je poziv svakoga kršćanina, gdje god živi, radi, trpi: otkriti što Bog upravo tu gdje jest od njega traži pa da u to uložiti sve svoje energije i u sve svoje suodnose ustrajno, makar uz križ, unosi rastuću ljubav prema Bogu i bližnjemu. U tom se iscrpljuje i naša proročka i naša kraljevska zadaća. Time naime – makar za mene samoga, po mom najskromnijem udjelu – svijet urasta u kraljevstvo Božje (...) taj za Boga i za bližnjega založen život jest duhovna žrtva, po snazi Duha Svetoga izvedena i u Duhu prinesena, što je u svakoj euharistiji iznova sjedinjujem s Kristovim životom i žrtvenom smrću kao svoj dar Bogu Ocu. I tako s njime postajem i oltar i žrtva i svećenik«, Bonaventura DUDA, *Koncilске teme ili Misterij kršćanske egzistencije po II. vatikanskom koncilu*, 240.

Drugi važan pomak Koncil je učinio vraćajući *karizmama* mjesto koje im u ekleziologiji pripada. Naime, tijekom povijesti karizmatika dimenzija je iz sebi svojstvenog područja zajednice, zajedničkog dobra i organizma Crkve, postupno prešla na osobno i privatno područje. Jednom riječju, »iz ekleziološkog područja, karizma je prešla na *hagiografsko*«⁸⁶. Koncilski su oci iznova vratili karizme u samo središte Crkve, one čine njezinu unutarnju narav, koja je i hijerarhijska i karizmatika. Crkva, naime, ne živi samo od sakramenata nego i od karizmi: »Isti Duh Sveti osim toga ne samo da po sakramentima i službama posvećuje i vodi narod Božji te ga krjepostima resi nego 'dijeleći svakome pojedinome' svoje darove 'kako hoće' (1 Kor 12,11), on također raspodjeljuje posebne milosti među vjernike svakoga staleža te ih time čini sposobnima i spremnima za prihvaćanje raznih djela ili dužnosti korisnih za obnovu i širu izgradnju Crkve, prema onoj: 'Svakome se daje očitovanje Duha na korist' (1 Kor 12,7). Budući da su te karizme, bilo one najsajnije bilo one jednostavnije i raširenije, osobito prilagođene potrebama Crkve i korisne, valja ih primati sa zahvalnošću i s utjehom« (LG 12).

Karizma po svojoj definiciji ima dva bitna elementa. Ponajprije, ona je dar koji se daje na zajedničku korist (usp. 1 Kor 12,7), stoga prvotno nije namijenjena za osobno posvećenje, nego na služenje zajednici. Drugo, ona se daje pojedinoj osobi ili skupini osoba; hoće reći, ne svima na isti način. Karizmatika vid, stoga, pretpostavlja *pluralizam*. Svatko mora prepoznati što i gdje može dati svoj doprinos sukladno sposobnostima, položaju i životnim okolnostima.

2.8. Metoda dijaloga

Pluralizam je jedna od temeljnih odrednica demokratskog društva, iz čega proizlazi da se do političkih odluka dolazi političkim konsenzusom, koji pak se ostvaruje kroz sučeljavanja različitih mišljenja. Stoga metodom dijaloškog sučeljavanja i povezivanjem u dobro⁸⁷, kršćanin treba dati vlastiti doprinos

⁸⁶ Raniero CANTALAMESSA, *Il canto dello Spirito. Meditazioni sul 'Veni creator'*, Milano, 1998., 196.

⁸⁷ Dijalog kao pastoralnu metodu Crkve u današnjem svijetu naznačio je Koncil u svojoj Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu (usp. GS 3). Blagopokojni papa Pavao VI. pak je išao korak dalje te razvio teologiju dijaloga u svojoj nastupnoj enciklici: PAVAO VI., *Ecclesiam suam – Crkvu svoju. Enciklika o putovima kojima Katolička Crkva treba da izvršuje u naše doba svoju zadaću* (6. VIII. 1964.), Zagreb, 1979., br. 60-119. Bonaventura Duda u pogovoru spomenute enciklike razlaže detaljnije ovu temu pod naslovom: »Papa Pavao VI. – učitelj dijaloga«, 71-105.

u »traganju za istinom i u istinskom rješavanju tolikih moralnih problema koji nastaju u životu pojedinca i u društvenom suživotu« (GS 16).

Ovako definirana metoda dijaloga uključuje dva stava. Ponajprije, izgrađeni *identitet*: razumski obrazložene i izgrađene stavove, jasnoću cilja i opredjeljenja⁸⁸; drugi pak je stav *otvorenosti* prema drugom i drukčijem, napose slabijem. Ova integracija, naizgled opriječnih stavova, jest obilježje autentičnih graditelja boljih zajednica i društava.

Iz toga slijedi da ova metoda sučeljavanja isključuje dva slična ali jednostrana stava, u kojima manjka bitna sastavnica osobnosti, a to je relacija. Prvi jednostrani stav je *suprotstavljanje*, u kojemu nedostaje otvorenosti prema drukčijem, netrpeljivost prema mišljenju iz suprotnog tabora, drugog se *a priori* doživljava nedobrohotnim i neprijateljskim. Drugi iskrivljen stav je *asimilacija*; to jest, nekritičko prihvaćanje, gubitak odvažnosti vlastitog doprinosa. Toliko se poštuje pluralizam mišljenja i slobode svakog pojedinog da se na kraju zataji svoje.⁸⁹ Španjolski episkopat, zabrinut šutljivom većinom, u svojoj je pastoralnoj instrukciji upozorio na tri lažna rješenja, jedna od tih je podložnost: »Sljedeća napast u demokratskom životu sastoji se u želji da se – lažno – olakša suživot, skrivajući pritom ili razvodnjujući vlastiti identitet sve dotle da ga se, u izvjesnim okolnostima, i odrekne. Iza ove prividne velikodušnosti skriva se nepovjerenje u vrijednost i aktualnost evanđelja i kršćanskog života.«⁹⁰

Dok su vjernici starijega kova, ne želeći ulaziti u dijalog sa svijetom, bili skloniji prvoj iskrivljenosti, današnji su skloniji jednom apatičnom i anonimnom stavu koji ih čini beznačajnima, gubi se značaj soli i svjetla (posvjetovnjačenje).⁹¹ U tom smislu razumljive su riječi njemačke kancelarke Angele Merkel, koja je na skupu pod temom »Političko djelovanje iz kršćanske

⁸⁸ »Ljudi koji nemaju identitet, koji nigdje nisu pustili korijenje i nemaju jasan sustav vrijednosti, ne mogu biti istinski otvoreni drugima. Ne mogu davati jer ne znaju tko su zapravo, što žele i za što su sve sposobni«, Jean VANIER, *Sveta povijest osobe*, Zagreb, 2007., 180.

⁸⁹ »Vjera može biti u napasti da ostane 'nijema': djelovati, ali šutjeti o sadržajima i motivacijama naročite egzistencije koju vodi svaki kršćanin: nijema vjera, introvertirana, stidljiva svodi se na 'šutljivo svjedočanstvo' čina«, Federico RUIZ, *Le vie dello Spirito*, 189.

⁹⁰ CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA, Orientaciones morales ante la situación actual de España. Instrucción Pastoral (23. XI. 2006.), br. 26., u www.conferenciaepiscopal.es/documentos/Conferencia/OrientacionesSituacionActual.htm (12. 12. 2009.).

⁹¹ »Sve do nedavno kritiziralo se kršćane zbog njihova trijumfalizma; trijumfalizam koji je često bio praćen ozbiljnim manjkom evanđeoskog realizma. Danas bi se pak trebalo kritizirati njihovu anonimnost. Toliko su zabrinuti u želji da budu priznati ljudi među ljudima, dotle da zataje svoj kršćanski identitet«, Claude GEFFRÉ, *Evangélisation ou dialogue?*, u: *Parole et Mission*, 12 (1969.), 225.

odgovornosti« na Katoličkoj akademiji u Münchenu, govoreći o potrebi zauzimanja za zajedničke kršćanske vrijednosti u politici, rekla: »Moramo biti borbeniji. To je moje čvrsto uvjerenje. Ne oholi, nego borbeniji. Naš način života, naše usmjerenje, neće se nametnuti u svijetu samo po sebi.«⁹²

No, kršćanin mora prihvatiti i nužne sastavnice takve permanentne javne rasprave: da nema povlaštenih; osporavanje treba prihvatiti kao nešto što slijedi iz tog poprišta (što je posljedica nepovlaštenosti); da ne treba uvijek pretendirati na uspjeh (ukoliko neki stav Crkve nije prošao, ali se kasnije pokaže ispravnim, onda je to zapravo uspjeh).⁹³

Metoda dijaložkog sučeljavanja podrazumijeva također da se kršćani i kršćanske zajednice ne postavljaju kao da za sva praktična pitanja i probleme uvijek imaju unaprijed gotova rješenja, nego da radije zauzmu stav »suputnika« koji želi dati vlastiti doprinos najboljem rješenju. Traže se zreli kršćani, koji zbog kompleksnosti dijaloga neće izbjeći sučeljavanje, nego »živo ući u probleme, analizirajući ih u sučeljenju i dijalogu, pa i u pluralnosti kultura, da bi se naznačili počeci rješenja«⁹⁴.

2.9. Kontemplativna dimenzija

Pod kontemplativnom dimenzijom ovdje ne podrazumijevamo određeni molitveni stupanj, niti želimo govoriti o ulivenom daru Duha Svetoga, nego na njegov izražajni vid, to jest, na one trenutke vjerničkog života koje on izričito posvećuje Bogu.⁹⁵

Želja nam je, stoga, na kraju podvući da govor o angažmanskoj duhovnosti nipošto ne znači napuštanje ili obezvrjeđivanje unutarnjeg života, štoviše, on je nužna pretpostavka i preduvjet autentičnog angažmana. U suprot-

⁹² Angela MERKEL, Moramo biti borbeniji, u: *Glas Koncila*, 2. VIII. 2009., 5 (intervju vodio: Darko Grden).

⁹³ Usp. Siniša ZRINŠČAK, Radnička prava moraju postati prvo društveno pitanje (intervju), u: *Glas Koncila*, 9. V. 2004., 9.

⁹⁴ COMMISSIONE EPISCOPALE PER I PROBLEMI SOCIALI E IL LAVORO – CEI, *Le comunità cristiane educano al sociale e al politico*, br. 5.

⁹⁵ Govoreći o ustanovama kontemplativna stila života, Koncil ističe da moraju biti usmjerene prema kontemplaciji na način da se »njihovi članovi u samoći i šutnji, u neprestanoj molitvi i revnoj pokori bave samo Bogom«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Perfecte caritatis – Savršena ljubav. Dekret o prilagođenoj obnovi redovničkog života* (18. XI. 1965.), br. 7, u: *Dokumenti*, 2008., Zagreb. U istom smislu promatra kontemplativnu dimenziju Sveta kongregacija za redovnike i svjetovne ustanove, koja u dokumentu *Kontemplativna dimenzija redovničkog života* želi dati »protuodgovor na stanovito razdoblje obezvrjeđivanja molitve i sabranosti«, Viktor NUIĆ (ur.), *Crkveni dokumenti o posvećenom životu. Od II. vatikanskog sabora do Apsotolske pobudnice Ivana Pavla II., 'Vita consecrata'*, Zagreb, 1997., 142.

nom, opet bismo iz jedne jednostranosti upali u drugu te bi se nastavila štetna podvojenost. Nije nam nakana promovirati »socijalno kršćanstvo«, koje bi se iscrpilo u ovozemnom horizontalnom društvenom angažmanu i humanizmu koji bi zapostavio transcendentálnu dimenziju. Cilj i poslanje Crkve je bitno religiozne naravi, teži prema zajedništvu s Bogom i ljudima međusobno, što u klici započinje na ovoj zemlji ali se »potpuno može postići samo u budućem vijeku« (GS 40).

Da se u toj založenosti u vremenitom poretku ne bi izgubila vertikala i vlastiti identitet, da se privatni interes ne pretpostavi općem i vlastiti plan Božjem, da se ne izgubi nadnaravni motiv i ne splasne neophodna unutarnja energija, valja se trajno napajati na izvorima vjere: Božjoj riječi i sakramentima. Bez tog ustrajnog ukorjenjivanja u Kristu, kršćanin ne može izgraditi vlastiti identitet, koji je neophodan za plodan društveni dijalog i vlastiti doprinos svijetu, da bude sol i svjetlo (usp. Mt 5,13-16). Naprotiv, takvim zapostavljanjem, događa se obrnut proces: umjesto da kršćanin prožima vremenite stvarnosti evanđeoskim duhom, svjetovni duh i mentalitet prožima njega te sol obljutavi.⁹⁶

Prije negoli se kršćanski djeluje, valja – poput apostola – biti s Kristom (usp. Mk 3,14); biti po molitvi u njegovoj životvornoj prisutnosti (EE 66), upoznati ga, formirati vlastitu savjest sukladno njegovim načelima, jednom riječju »u njemu ukorjenjujući svekoliko svoje djelovanje« (EE 66).

Poruka koju je mons. Antonio Bello kao biskup uputio svojim svećenicima, odgovornima u pastoralu, katehistima, odgajateljima, vrijedi i ovom zgođom: »neka bude vaša trajna briga da svaki apostolski napor usredotočite oko primata duhovnog života«⁹⁷. Isti, smještajući politiku u kategoriju služenja, veli da to zahtijeva intenzivan duhovni život ili se ona od služenja pretvara u moć.⁹⁸

Govoreći o duhovnosti vjernika laika – kojima je vlastito ukorijenjenost u Krista živjeti u vremenitim i svjetovnim stvarima – Papinsko vijeće *Iustitia*

⁹⁶ Blagopokojni papa Ivan Pavao II., upozorio je na opasnost posvjetovnjačenja današnjih vjernika: »Njegova (Kristova) je poruka upravljena svim pojedinim partikularnim crkvama i odnosi se na njihov unutarnji život koji je katkad obilježen prisutnošću poimanja i mentaliteta nespojivima s evanđeoskom predajom, često prožet raznim oblicima progona i još pogibeljnije ugrožen zabrinjavajućim simptomima posvjetovnjačenjima, gubitka izvorne vjere i kompromisom s logikom svijeta« (EE 23).

⁹⁷ Tonino BELLO, *Benedette inquietudini. Perché non venga meno la riserva della speranza*, Ciniello Balsamo, 2001., 58.

⁹⁸ »Služenje pak zahtijeva intenzivno življenu duhovnost, inače se prekreće u moć. Ukoliko služenje zahtijeva kao pozadinu intenzivnu duhovnost, onda politika, koja je zahtjevan oblik služenja, zahtijeva još dublju duhovnost«, Antonio BELLO, *La navata del mondo. Spiritualità ed impegno politico*, 11.

et pax, ističe da je osnova laičke duhovnost »jedinstvo« u uronjenosti u Boga i založenosti u svijetu. Samo takvim nastojanjem oko »žive sinteze« ovih dviju stvarnosti laik će izbjeći jednostranost »intimističkog spiritualizma« kao i »socijalnog aktivizma«. To konkretno znači s jedne strane, da se vjernik laik trajno usavršava u svjetovnim kompetencijama kojima se bavi, a s druge strane trajno napaja na vječnim Božjim izvorima (riječ Božja, liturgija, osobna molitva, duhovno vodstvo, gajenje socijalnih krjeposti, kulturna i profesionalna formacija).⁹⁹

Kontemplativna će dimenzija očuvati unutarnju slobodu kršćaninu da ne instrumentalizira kršćanstvo i Crkvu, jer se oni ne mogu poistovjetiti ni sa jednim političkim sustavom, strankom, svjetonazorom ili kulturom. Nama Hrvatima u tom može biti svijetli primjer bl. Ivan Merz, koji se trudio da katoličanstvo u sklopu hrvatskoga katoličkog pokreta ne postane sredstvo nacije: »Mi nećemo i ne smijemo nikada biti katolici da pomognemo narodu, već ćemo pomoći i narodu, zato što smo katolici.«¹⁰⁰

Želimo završiti ovaj dio rječitom tvrdnjom koju je kardinal Martini iznio u jednom interventu na temu: politika, put svetosti: »Uvjeren sam, ukoliko nećemo inzistirati na duhovnim korijenima svake društveno-političke založenosti, da ćemo naići na teškoće i zaplesti se u čvorove koje nećemo biti sposobni razvezati.«¹⁰¹

Zaključne naznake

Duhovno iskustvo kojim se bavi duhovna teologija ne promatra toliko kršćanski sadržaj u sebi, nego se poglavito zaustavlja nad vidom njegove asimilacije od strane čovjeka, vjernika. Poradi te perspektive, ona uz teološke izvore mora voditi računa o inkarnacijskoj dimenziji; to jest o subjektu koji teološki sadržaj živi, kao i o datom povijesnom trenutku i okolnostima. U članku smo promovirali kršćanski duhovni život ukoliko je življen u demokratskom društvenom uređenju te sukladno tomu ponudili nekoliko okosnica načelne naravi s kojima bi današnji kršćanin u nas trebao biti upoznat.

Sve okosnice izvode se iz jedne temeljne, koja se sastoji u integraciji odgovorne založenosti u povijesti i svijetu u području duhovnog života kao njegova sastavnog i nezaobilaznog dijela. Takva postavka pretpostavlja kršća-

⁹⁹ PAPINSKO VIJEĆE 'IUSTITIA ET PAX', *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 545-546.

¹⁰⁰ Dragutin KNIEWALD, *Sluga Božji dr. Ivan Merz*, Zagreb, ²1988., 109.

¹⁰¹ Carlo Maria MARTINI, *Il discernimento cristiano della vita quotidiana e della storia*, 288.

nina koji ovosvjetsku povijest ne prepušta pasivno »providnosti« (točnije »fatumu«), nego mu je Bog postavlja kao zadaću; on računa s njim kao sa slobodnim, zrelim i odgovornim subjektom te ga poziva na suradnju oko izgradnje civilizacije ljubavi. Središnja vrлина koju valja gajiti je solidarna ljubav u kojoj nas na akciju ne potiče tek neposredni osobni interes, nego problem drugih doživljavamo kao svoj, vođeni općim dobrom. Učinkovitost pak te ljubavi zahtijeva da uz izravnu pomoć bližnjemu, utječemo na strukture i institucije u koje je život pojedinca umrežen te da uz individualni apostolat preferiramo udruženi. Primat kontemplativne dimenzije omogućit će nam da u svjetlu Božje riječi uočavamo Božje nakane u svijetu koje će nas usmjeravati prema istinski humanim rješenjima imajući u vidu cjelovit čovjekov poziv.

Narav smjernica traži načelan govor, stoga se u radu nije puno ulazilo na područje konkretizacije i primjene načela te u raspravu o problemima koji iz toga proizlaze, što bi trebao biti predmet nekoga naknadnog istraživanja.

Summary

DIRECTIVES FOR SPIRITUALITY IN DEMOCRATIC SOCIETY

Franjo PODGORELEC

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
franjo.podgorelec@gmail.com

The author of this article starts from the historical fact that a transition occurred in Croatian society from a dictatorship to a democratically political order. The author questions whether this change needs to be applied to Christian spirituality. After explaining two key notions, the author presents a theological-spiritual content that most appropriately corresponds to some vital features of democratic society.

Democracy assumes the possibility of involving citizens (directly or indirectly) in political life and as such it requires the spiritual presence and efforts in the world and surpassing the model of fuga mundi. That models of spirituality requires: mature faith that is not conditioned by surroundings but results from personal belief; it requires the development of an attitude of solidarity that results from the fact that we are all people mutually tied to the problems of others – above all privileges and belonging – and experience these as our own; it furthermore requires to develop a political dimension of love (in the narrow and wider sense), where one's neighbour comes and helps through institutions that are networked in his life; the efficiency of love then motivates

a vital individual apostolate that favours association; the method of Christian presence in democratic society needs to be dialogue or interfacing; and finally, fidelity to a contemplative dimension of life that is capable of preserving the Christian so that his engagement does not transform into yet another form of struggle for political power but remains sincere servitude to God through his brother man.

Key words: spirituality, spiritual life, democracy (direct, indirect), spirituality of the laity, spiritual engagement, political, political differentiation, solidarity, apostolate (individual and associative), contemplative dimension of life.